

З ДИПЛОМАТИЧНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ ІВАНА СІРКА

Постать видатного діяча запорозького козацтва Івана Сірка (поч. XVII ст. – 1680), якого найчастіше (як мінімум 15 разів) низовці обирали своїм кошовим отаманом, не потребує спеціальних рекомендацій. Про Сірка писали й пишуть так часто, як ні про кого з діячів козацької доби за винятком Богдана Хмельницького, Петра Конашевича (Сагайдачного) та Івана Мазепи. На жаль, майже все те, що пишеться про Сірка, лежить у полі публіцистики, часто-густо невисокого гатунку. Автори, переважно журналісти або аматори, переказують давно відомі факти з життя Сірка, узагальнені ще Дмитром Яворницьким у його невеличкій брошурі, виданій понад 100 років тому [1]. Між тим за цей період при всіх тих заборонах та цензурних обмеженнях, типових для доби комуністичного тоталітаризму, було видано за рубезем, а в останні 10-15 років і в самій Україні, ряд цінних публікацій джерел, проведена значна пошукова робота у вітчизняних та зарубіжних архівосховищах, яка дала можливість висвітлити чимало моментів життєвого шляху Сірка, його військово-політичної та дипломатичної діяльності. Ці нові дані були узагальнені нами у біографічній розвідці про Сірка [2]. Нами, а також Мариною Кравець (університет Торонто (Канада)), були видані й відомі на сьогодні і нововиявлені листи цього кошового отамана [3]. Але пошук на цьому не припинився, свідченням чого є нинішня стаття.

Тут увазі читачів пропонується незнаний раніше лист Івана Сірка, адресований гетьманові Лівобережної України Івану Самойловичу, а також 5 листів, писаних до Сірка. Один належить перу Самойловича, а інші чотири – королю Речі Посполитої у 1674-1696 рр. Яну III Собеському. Крім того ще один лист (№7) короля адресувався формально всьому Війську Запорозькому Низовому, але ясно, що він не міг оминати рук Сірка як кошового отамана. У додатках вміщено також лист Яна III до козаків, обложених у Паволочі, і лист кошового писаря Петра Гендрисевича (Андрійовича(?)) Бихоцького (Биховця)), писаного до гетьмана І. Самойловича якраз у той час, коли І. Сірко був кошовим. У додатку до одного документа (№2) було помилково вставлено копієм цінне джерело – присягу Речі Посполитій, яку дав їй подільський полковник О. Гоголь, предок великого письменника. Враховуючи значення цього документа, котрий стосується одного із сподвижників І. Сірка, він теж наводиться у даній публікації. Ще чотири документи подаються у вигляді регестів (коротких витягів), які проливають світло на дії Сірка у 1675-1678 рр. та військово-політичну ситуацію на Україні в цей період.

Ці документи являють собою неабияку цінність. Вони доповнюють собою "Український Дипломатарій XV-XVIII ст." – зібрання документації гетьманів, кошових отаманів, старшини Української Козацької держави (Гетьманщини та Січі), проливають світло на обставини походження деяких листів Сірка. Вони дозволяють дати більш повне уявлення про дипломатичну діяльність кошового отамана у другій половині 70-х років XVII ст., мету й склад посольств, які відправлялися з Січі, зайвий раз засвідчують авторитет Сірка не тільки в Україні, але й на міжнародній арені. Проливається світло і на дипломатичну діяльність Речі Посполитої в Україні, її прагнення використати військово-політичний потенціал Січі не тільки проти Османської імперії, але й проти Правобережної Гетьманщини та її лідера – гетьмана Петра Дорошенка. Не менш цікавим є й листування з Самойловичем, яке тут доповнюється двома документами. Зокрема, лист Сірка, у котрому він вітає Самойловича, його дружину та сім'ю зі святами Різдва Христового та Богоявлення, змальовує його як побожного християнина, який навіть цитує слова з літургійних антифонів ("Слава в вишніх Богу і на землі мир..."). Лист П. Бихоцького проливає світло на його роль як агента Самойловича, свідчить про незнану місію від імені гетьмана на Січ, котру очолювали Василь Чуйкевич та сотник Ярема. Між іншим, біографічних даних про Чуйкевича, майбутнього (у 1702-1796 рр.) генерального писаря Гетьманщини при боці І. Мазепи, обмаль. Є й інша важлива інформація у наведених документах, яку легко знайде

для себе зацікавлений читач. Усі листи, що наводяться нижче, були писані польською мовою. Виняток складає тільки лист Чуйкевича, який був писаний українською, але польський копіїст “сполонізував” його текст і до того ж передав кирилицю літерами латинської абетки. Тексти через брак місця подаються без перекладу. Правила передачі польськомовних текстів передаються згідно з існуючими правилами, про що нам не раз доводилося писати [4.-С.310-347].

Джерела та література

1. Яворницький Д.И. Иван Дмитриевич Сирко, славный кошевой атаман войска запорожских низовых казаков. – СПб., 1894.
2. Мицик Ю. Отаман Иван Сірко. – Запоріжжя, 2000.
3. Листи Івана Сірка. Матеріали до Українського Дипломатарію. – К., 1995.
4. Див.: Мицик Ю.А. Из листування українських письменників-полемістів 1621-1624 рр. // ЗНТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1993. – Т. 225.

№1

1675, січня 8. – Брацлав. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до Івана Сірка.

“Urodzony wiernie nam miły.

Gdy na list nasz z-pod Kalnika pisany i przez czeczelniczczan posłany, żadnego od wiern. tw. nie odbieramy responsu, nawet wiadomości czy doszedł, by snad posłani w ręce nieprzyjacielskie nie wpadli, powtórny wiern. tw. listem i wszystko rycerstwo koszowe, przy ojcowskim affekcie naszym, pozdrawiamy. Oznajmujemy przy tym, że czekamy dotąd tęskliwie, abyś w. t. nam gromić pomógł nieprzyjaciół krzyża świętego; którym łup chrześcijański chwałębnie odbierać zwykłeś. A lubośmy dla wytchnienia na mały czas wojska nasze po horodach rozłożyli, zostawiliśmy jednak dla wiern. tw. i (na) wytchnienie i rycerstwa koszowego wszystkie miast zbrzeżne, nie wątpiąc, że ze wszystkimi siłami jako na ugaszenie ponechanego ognia ochotnie pośpieszysz. Jeśli bowiem użaliżmy się z całą Rptą narodu ukraińskiego miast ogniem i mieczem wygubionych, dusz chrześcijańskich, tak licznych w niewolę zabranych, zesromoconych krwi narodu ruskiego, zgwałconych domów Bożych i wykorzenionej wiary świętej chrześcijańskiej i dla tegośmy tu osobą własną z tak wielkim koronnym i W. ks. L. psykimi (?) i inszych monarchów chrześcijańskich przyszli wojskami i armatami, abyśmy wiern. waszym zaszczyt dali i obronę i zemścili się krzywdy ich. A jakoż wiern. waszych boleć nie ma, tak wielka całemu narodowi przez nieprzyjaciół krzyża świętego uczyniona obelga przybywajcie zatym wiern. w. w., pomóżcie nam tak pobożnego dzieła, czym nie upuszczajecie; który zimą najwygodniejszej łaskiej Bożej zażyć macie, która i nieprzyjacielowi serce odjęła i siły nasze k pomnożenie chwały świętej zebrała. Już się urodzony Doroszenko, hetman, obacza i gospodarza przestrzega, jednakże świeże ordy w Ukrainę gotują(c); dla czego wiern. tw., choć sam z Kosza (do nas) z recerstwem wynidziesz, namiesnikowi swemu zostaw ordynans, aby na wszystkich przeprawach pilnie na nich miał oko i niemieszkanie znać nam dawał, przed sobą także uwiadomiał wiern. tw., w jakiej siłę i sam się wybierziesz, i kiedy stanąc u nas możesz albo co dotąd trudniło, albo trudnić będzie, żebyśmy i my dalsze rady miarkować mogli; gdy obiecujemy wiern. tw., że z tych krajów wracać nie myślimy, aż ubezpieczeni nie tylko w zdrowiu i od nieprzyjaciół, ale i w prawach, wolnościach, dostatkach i czci, tak Wojsko Zaporowskie, jako i cała Ukrainę. A tedy wszystko rycerstwo i powtore ojcowsko pozdrawiając w wojennego życząc im szczęścia, od P. Boga życzymy zdrowia.

Dan w Braclawiu dnia 7 mca stycznia roku Pańskiego MDCLXXV, panowania naszego 1 roku”.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №423. – С.211. – Копія чернетки. Тексту документа передуює заголовок, зроблений копіїстом: “Сорія листу з Брацлавля 8 януа. 1675 од ј. к. т. до Сірка”. Наприкінці тексту є приписка-вставка такого змісту: “jako się z Wojskiem, da Bóg, obróciemy, gdy dłużej nieprzyjaciół krzyży świętego cierpieć na

karkach w.w. nie możemy w hratu (?) w. t., któremu dobrze”. Другий список даного листа зберігається у тому ж архівосховищі в рукописі №173 (с. 9-10).

№2

1675, січня 28. – Брацлав. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до Івана Сірка.

“Jan III z Bożej łaski król polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflandzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smołęński, siewierski, czernihowski.

Urodzony wiernie nam miły. Trzecim z tych krajów listem wier. twoję i zdrowie wszystkiego Wojska Zaporowskiego, wiernie nam miłego, nawiedzamy. Dziwna rzecz jednak, że na dwoje listy pierwsze nie odnosimy responsu. Daliśmy nieomieszkanie wier. twojej znać, żeżmy w te kraje ukraiinne weszli z wojskami na obronę krwi chrześcijańskiej, widząc jak mizernie ginęła i nie życząc, aby do końca wiara święta chrześcijańska była wykorzeniona. Drugim listem oznajmiśmy, jako po wziętym Barze nad Dniestrem, Bohem i Sobem pokłoniły się nam z poddaństwem wszystkie miasta, jakie aż ku Dnieprowi i Kijowu dla lekkości szeroko i w Polesie rozciągniliśmy wojsko po kwaterach, a dla wier. twojej i Wojska Zaporowskiego zostawiliśmy wszędy zbrzeżne miasta. Uwiadomiliśmy wierności twoję i Wojsko o odebraniu szczęśliwie sił wielkiego hospodara cara j. mści moskiewskiego, brata naszego, podług wykonanej trzy kroc jego hospodarskiej przysięgi czekaliśmy i na wier. twoją i Wojska Zaporowskiego przybyciem, któregośmy do rady spolnej i dla zaszczytu dusz chrześcijańskich spolnej pracy używali, ale że się doczekać nie możemy, a rozumieć nie podobna, aby się to działo niedbalstwem wier. twojej i wszystkiego Wojska, któryś i miłości naszej doznawał ojcowskiej i chwałebnie zaszczycać zwykł krwi i dusze chrześcijańskie. Tym trzecim listem nawiedzić wier. twoje i Wojsko, pilnie żądając, abyś nam o sobie i Wojsku nawet zdaniu wier. waszych, więc jeźli się wier. waszych spodziewać, a tej pory zimowej nie opuszczać, nie gubić oznajmił. Wyprawiliśmy też byli do wier. waszych zaraz po elekcyj jeszcze koło ś. Jana urodzonego Zawiszę, dawnego towarzysza wier. waszych, o obraniu naszym oznajmując, ale od ludzi wielkiego hospodara cara j. mści moskiewskiego, brata naszego, zatrzymana, do wier. waszych nie puszczony, próżno się do nas powrócić musiał i listy mu wzięte, nie wiemy zatym, czy wier. waszym odesłane, jako obiecywano, dla czego i o tym oznajmi nam wier. twoja, bo się o to wilkiemu hospodarowi caru j. mści moskiewskiemu, bratu naszemu, skarżemy. Czekamy tedy nie tylko doskonałego wier. twojej i całego Wojska responsu, ale i osoby jego i całego Wojska do spólnych na cześć i chwałę Bogu i dla dusz chrześcijańskich czynu, aby wier. waszych P. Bóg za oziębłość opuszczenie takiej okazyj nie karał. A oraz wier. twojej i całemu Wojsku dobrego od pana Boga życzymy zdrowia.

Dan w Braclawia dnia 28 miesiąca stycznia roku Pańskiego 1675, panowania naszego 1 roku”.

(Бібліотека Чарторийських. – ВР. – №173. – С.61-65. – Копія кінця XVIII ст. Тексту документа передує заголовок, зроблений копіїстом: “1675 d. 28 januarii. Kopia listu do Syrka”. Через помилку копіїста в середину листа Яна III вписаний уривок з присяги, яку близько цього часу (ймовірно у 1674 р.) давав подільський полковник, яким тоді був Остафій Гоголь. Ось її зміст:

“A oraz przysięgam P. Bogu Wszechmogącemu w Trójce św. Jedynemu, iż najjaśniejszemu Janowi III z Bożej łaski królowi polskiemu i w. ks. litt., najjaśniejszym jego kro. mści następcom, także Rzeczypospolitej, wiernym będę aż do ostatniego kresu żywota mego i ostatniej kropli krwi mojej i wyrzekam się protekcji tureckiej i taatrskiej, ani jej więcej przyjmować będę, owszem cokołwiek siły i rozum mieć będę na wykorzenienie bisurman z państw jeo k. mści, p. m. m., obroć i wszystkim inszym kozakom starszyźnie i czerni do wiary, szczerości przeciw j. k. mści i Rzeczypospolitej powodem będę i przykładem, osobliwie pułk Podolski i Braclawski i maista sobie od j. k. mści, p. m. m., powierzone w wierze i cnocie statecznej ku usłudze j. k. mści, p. m. m., i Rzeczypospolitej trzymać i tak sprawować będę, jakoby przy dostojęstwie j. k. mści i na wykorzenienie bisurman, aż do ostatniej kropli krwi swojej starali i wiernymi byli. Tak mi P. Bóże dopomóż i Syna Jego niewinna męka”.

№3

1675, лютого 16 (6). – Батурин. – Лист гетьмана Лівобережної України Івана Самойловича до Івана Сірка.

“Але слыше, же до was k. j. мѣи пише, жадаѣмъ и волаѣмъ sobie на pomoc, o tym by nie wadziło wiedzieć, poradzić się: dokąd i na kogo i jakim sposobem pomoc te czynić, a nie podejmować się tego było, bez rady jego car. na., którego miłość ku sobie bliższa, i ku nam z ustawicznych (?) ukazów o wszystkim, osobliwie teraz, cokołwiek z k. jego mścią przez wielkich i pełnomocnych swoich carskich posłów i commissarzów postanowiło w Andruszowie na commissiej, o tym nam wyraźnie o wszystkim oznajmił. Zaczym i my by z swojej strony nie na złe, uchowaj Boże, poradzili (?) wam byli; wprawdzie i do nas po kilka kroc pisali wszyscy regimentarze polscy i hetmani wielcy, jednakże bez woli jego car. w. nic uczynić nie myślimy, bo po części zrozumieliśmy, że dla spólnego bisurmanami przemysłu wojsk carskich i naszych żądali, złączenia się, ale skrytym sposobem o Ukrainę umyślili byli postarać się, jak przed tym, tak i teraz Bóg im nie dopuści nad nami rąk swoich rospościerać, jako oni z przyrodzenia swego na prawosławia swoje te staranie mają. Zaslyszeliśmy byli między namy jakie pogłoski, że jakoby polacy wszędy i po tym boku Dniepra stali po quaterach. Oznajmujemy wam, iż nie tylko tu naga żadnemu postąpić nie dopuszczono, ale i na tym boku Dniepru, które pod władzą carskiego wł. zostają horody, jako to Kaniow, Rzysszczow, Trypołe i Stajki, nie kazano puścić, owszem wielki gospodar nasz, jego car. w., takim nas obesłał ukazem, że jeśliby mieli na ten bok abo na te pomienione horody następować, jako nieprzyjaciół bić; gdyś jednego samego P. Boga mamy obronić sobie w. (?) gospodarą, pana sławnego, chrześcijańskiego monarche, a ino służyć nigdy nie będziem, tak teraz, jako i w potomne czasy. Zamysłów, które p. p. polacy przeciwko narodowi naszemu uknowali byli, nie dał ich P. Bóg do skutku przyprowadzić, co będziecie wiedzieli; o to nam nie miejcie za złe, że posłów królewskich, przy których i wy swoich wyprawiliście byli do k. jego mѣи, zatrzymaliśmy do ukazu carskiego, bo pod monarchą żyjąc, musim to czynić, co jemu, jako Bogu, godno. Jednak nie w żadnym zostają, uchowaj Boże, wiazemiu, mają wszelką sobie i koniom wygodę i gdy, da Bóg, będzie ukaz, dokąd ich puścić, tejsze gotowem godziny”.

(Бібліотека Чарторийських. – ВР. – №423. – С.229. – Копія XVIII ст. Текст документа передуює заголовком, зроблений рукою копіїста: “Ехсепт з listu oryginału Івана Самойловича, hetmana задніпрського, до Сірка писаного і товариства на Запорозі, де data з Батурна 6 фебр. 1675”. Другий список даного листа зберігається у тому ж архівосховищі в рукописі №173, на стор. 79-80).

№4

1675, березня 14. – Брацлав. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до Івана Сірка.

“Jan III z Bożej łaski król polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, żmudzki, mazowiecki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, inflandzki, siewierski, czernihowski.

Urodzony wiernie nam miły. Bardzośmy wdzięczni affectu i ochoty wiern. twojej i wszystkiego Wojska, tak koszowego, jako i nizowego, z którego się nam ozwał przez rycerskiego pobratyma swego, Jaczka nazwanego, którego prędzej odprawić nie mogliśmy dla wielkości śniegów. Teraz powraca i łaskę naszą ojcowską tak wierno. twojej, jako i wszystkiemu Wojsku koszowemu Zaporowskiemu i nizowemu opowie. Załujemy, że wierno. twojej i Wojska pomienionego posłanników, do nas idących, na Zadnieprzu zabrano i do Baturyna odesłano.*

Także na Zadnieprzu kałmyków niewolników od najaśniejszych anecessorów naszych uwolnianych i na Zaporozie wyprawionych, przejęto i zabrano, a na Zaporozie nie puszczono; Kowalewskiego zaś, także na Zaporozie wypawionego, Doroszenko przejął i z bratem rodzonym jego pospołu śćiać kazał. Przez co wielka w sprawach całego chrześcijaństwa*. Zaprawde by tego chrześcijańskie czynić nie miały narody. Nie mniej tedy żałujemy, że listy przez urodzonego Zawiszę, zaraz po electiej do wiern. twojej i całego Wojska posłane, także na Zadnieprzu zabrane, nie doszły, wiern. twojej, bo gdybyś był wiern. twoja iz Wojskiem Zaporowskim wiedział o

zblizeniu naszym, mogłoby się było co więcej dla wiary świętej i dusz chrześcijańskich zaszczytu zrobić. Więc powtornie znowu tegoż urodzonego Zawiszę, rotmistrza, sługę naszego, a dawnego pobratyna koszowego, do wiern. twojej i całego Wojska koszowego i nizowego od boku naszego wyprawujemy, aby się imieniem naszym z wiern. waszymi zniósł o wszystkim. A cokołwiek postanowi, to wykonać dla miłości Wojska Zaporowskiego i wiern. twojej obiecujemy. Dajiesz mu wiern. wasze we wszystkim zupełną wiarę a prędką doskonałą i pomyślną, we trzech dniach najdali, do nas odprawę. I napotym często się do majestatu naszego ozywać nie zaniebawajcie, ponieważ już pora następuje wojenna, przy czym tak wiern. twojej, jako i całemu Wojsku koszowemu i nizowemu dobrego życzymy od P. Boga zdrowia w dziełach rycerskich szczęśliwego powodzenia.

Dan w Braclawiu nad Bohem rzeką dnia XIV mca marca roku Pańskiego MDCLXXV, panowania naszego I roku”.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №423. – С.248-249. – Копія кінця XVIII ст. Наприкінці документа є приписка, яку пізніше було закреслено: “Kałmuków więźniów uwolniwszy, antecessor nasz, do kałmyków wypuszczeni, na Zadnieprzu wzięci, przez co chrześcijaństwu wielka przeszkoda, i są przy Samojłowiczu. Kowalewskiego, także na Zaporozie wyprawionego, wziął Dorosz i dał ściąć (...) nie młodzi napisa”. Запис цією ж рукою: “List do Sierka zawarty”. Другий список цього листа зберігається там же в рукописі №173. – С.157-158). Текст між двома зірочками дописано тією ж рукою на маргінесах.

№5

1675, листопада 7. – Табір над Збручем під Чернокозинцями. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до Івана Сірка.

“Jan III z Bożej łaski król polski.

Urodzonemu Iwanowi Sirkowi, atamanowi najstarszemu koszowemu Wojska naszego Zaporowskiego i wszystkiej starszynie tegoż Wojska i Wojsku całemu, rycerstwu, z dzieł chrześcijańskich przeciw bisurmanom sławnie i pobożnie wojującemu, wiernie nam miłym. Łaskę naszą królewską urodzony szlachetni i wiernie nam mili. Po skończonych chwałebnie obozach i wypartym nieprzyjacielu z granic państw naszych, że się już tylko na jednej skałe zawiesił, która szeroko na wszystkie strony wielką pustynią ściśnioną. Wracamy się do sporządzenia jako najdoskonalszego państw, nam od P. Boga powierzonych i złożyliśmy sejm walny stanom Rzptej w Krakowie na dzień czwarty mca lutego, przed którym dnia wtorego lutego coronacją mieć chcemy i wjazd do Krakowa na dzień dwudziesty dziewiąty miesiąca stycznia nazначyliśmy. Dawamy tedy o tym znać wiernościom naszym, abyście do tego aktu przez posłów swoich ku ozdobie majestatu naszego w zwykłej ku nam miłości i ufności stanęli, potwierdzenie praw i wolności swoich otrzymali, jako i wszystkie insze stany. Nadto abyście potrzeby swoje i i dolegliwości nam i Rzpltej przełożyli, żebyśmy o nich doskonale i ojcowsko zaradzić mogli i przez to oznajmienie nasze, abyście uznali wiern. wasze, że was i stany ich, także prawa i wolności wier. mści waszych w świeżej i ojcowskiej mamy pamięci i nie tylko dawnych dotrzymać i one ugruntować, ale i pomnożyć gotowiśmy. Dawszy też znać o czasie też coronacyej naszerj Bożą miłością wielkiemu gospodarowi, bratu naszemu, jego carskiemu wieliczenstwu, na stolicę moskiewską i rozumiemy, że się z nami i wcześniej znosić zechce, o jako najdoskonalszym przygotowaniu na przyszłą, da Bóg, wiosnę, żebyśmy spólnymi siłami, spólnemu temu krzyża świętego nieprzyjacielowi odpór dać mogli i onego do końca z granic chrześcijańskich wykorzenili. Gwoli czemu i wier. wasze wcześniej myśleć o przygotowaniu się na Czarne morze, nie tylko dla odnowienia sławy imienia swego, ale żebyście bogatym, da Bóg, łupem nagrodzić mogli, co szkody i spustoszenia w chrześcijańskim narodzie swoim, żak się Boże, widzicie. Mszcząc się obelgi sacramentów świętych, miast wypalonych, cekwi Bożych wywroconych i wykorzenionych w tak szerokich granicach wiary świętej chrześcijańskiej zesromoconej krwi narodu ruskiego i obelżonych rodziców, braci, żon i siostr swoich. Co jako gorzkim żalem napełniło serce nasze, tak wszystkiego siebie i wszystkie siły Rzptej obracić na to gotujemy, abyśmy się krzywdy tak

wielkiej Boga ukrzyżowanego i krzywdy wiary jego świętej, tudzież narodu wierności waszych prawosławnego zemścili, wolności ich ukrzepili i miasta i cerkwie Boże z popiołów podniesli. Co do wiadomości wierności waszych podawszy i z prawdziwą miłością ojcowską oświadczywszy się, dobrego wierności naszym od Pana Boga zdrowia życzymy i posłów ich ojcowska czekamy.

Dan w obozie ut supra”.

(Бібліотека Чарторійських у Кракові. – ВР. – №423. – С.353. – Копія кінця XVIII ст. Тексту документу передує заголовок, зроблений копієм: “Copia listu j. k. m., p. n. m., z obozu nad Zbruczem rzeką pod Czarniokozińcami, dnia VII mca listopada, roku Pańskiego 1675, do urodzonego Sierka i Wojska Zaporowskiego na Zaporozie”).

№6

1678, листопада 4 (жовтня 25). – Кіш Запорозької Січі. – Лист кошового отамана Івана Сірка до гетьмана Лівобережної України Івана Самойловича.

“Jaśnie wielmożny miłościwy panie hetmanie, mnie wielce miłościwy panie przyjacielu i dobrodzieju!

Świątym uroczystym Narodzenia Chrystusa, Boga naszego, wielmożność waszą, wielce miłościwego pana, miłe pozdrawiam i blisko następującym świętem świętego Bohojawлення winszuję, życząc, aby nowonarodzony Chrystus ubłogosławił wielmożność waszą długoletnie nazawsze całym zdrowiem i wszelkim radościami takowych, aby wszyscy, szukający złego chrześcianom, a osobliwie regimentowi wielmożności waszej i wszystkich Ukrainy mieszkańców, albowiem, gdy czerstwość da Bóg ludziom swoim, który w wierze starł głowę wężowi nadzija dobra i miłością Boga naszego, iż pomoże chrześcianom wiernym swoim ludziom zetrzeć głowę nieprzyjaciółowi na ojczyźnie naszej następującemu, jako nie będą mieli mocy żądłom swoim, nie umorze i nie ustraszą wiernych chrześcian, który anjelski hymn śpiewać nauczeni. Chwała na wysokościach Bogu, a na ziemi pokój daj Chryste Boże uciśnionej ojczyźnie naszej w szczęśliwym panowaniu wielkiego hospodara naszego cara j. mci przy szczęśliwym rejmentarowaniu wielmożności waszej pokój i zgodę i jednostajną radę między wszystkimi mieszkańcami ukraińskimi, tego wszystkiego samym skutkiem życzę wielmożności waszej otrzymać i wespół z jej mcią panią małżonką swoją i z miłym potomstwem swoim weselić się i wieczynnych radości dostąpić. A za przysłanie na moje potrzeby pięćdziesiąt tałérów wielce i pokornie dziękuję, i odsłużyć wielmożności waszej obiecując, zostaję wielmożności waszej we wszem życzliwy i służyć gotowym

Iwan Sierko, ataman koszowy Wojska jeho carskiego preświetnoho weliczeństwa zaporowskoho Nizowoho.

Z Kosza d. 25 Xbris 1678 anno”.

(Бібліотека Чарторійських. – ВР. – №176. – С.589-590. – Копія кінця XVIII ст. Тексту документа передує заголовок, зроблений копієм: “1678, d. 25 Xbris. Ex ms. archivi Domianorum Łopot. Kopia listu, pisanego od Iwana Sierko, attamana koszowego Wojska Zaporoskiego Nizowego do j. mci pana hetmana”).

№7

1680, березня 25. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до Війська Запорозького Низового.

“Jako ojcowska posłów wierności waszych, całego Wojska Nizowego, w Zółkwie jeszcze będąc, przyjęliśmy łaskawością, jużemy o tym jeszcze w miesiącu grudniu w. waszym oznajmili, jeżeli tylko doszły listy nasze, kiedyżmy ich do Białej Cerkwi dla lepszej ich wygody, aby zima minęła, na odpoczynek odesłali. Teraz zaś to w. waszym donosimy, żeśmy w osobach tychże posłów waszych stanom Rzpltej na radę walna tu, do boku naszego, zaprowadzonym, pokazali, jako się w. wasze rycerską ochotą swoją do usług naszych i Rzpltej odzywacie i przykładem dziadów nad pradziadów swoich wiernymi przy tejże Rzpltej, jako ojczyźnie swojej, zostawać umyśliliście synami. Mamy tedy w rycerskiej tej w. waszych ufność ochoćcie, że od starożytniej zaporowskiej nie odstępując sławy, na większą zawsze dziełami swymi zarabiać zechcecie. O

czym daliśmy do was powracającemu urodzonemu pułkownikowi ustnę naukę, która za swoim do Wojska powrotem rzetelnie w. waszym opowie. Cokołwiek zaś my i Rzplta w. waszym łaskawości i chojnej dobroczynności wyświadczyć będziemy mogli dla tym większego na zaszczyt (??) wiary chrześcijańskiej świątnic Pańskich ojczyzny i dusz krwią droga Chrystusa Zbawiciela odkupionych zachęcenia, ile gdy się sposobne do tego otworzą okazyje ochotnie to królewskiej i ojcowskiej naszej przeciwko w. waszym wyświadczać gotowiśmy przychylności, w czym i teraz wasze w. waszym ofiarując, życzymy, onymże dobrego zdrowia i nad nieprzyjaciół powodzenia.

D. 25 – ta martii 1680 anno”.

(Бібліотека Чарторийських. – Відділ рукописів. – №178. – С.99. – Копія кінця XVIII ст. Тексту документа передує заголовок, зроблений коніістом: “1680, d. 25 ra martii. Ex ms. arch. Stan. Aug. regis. Kopia listu jeo k. mci do całego Wojska Zaporozkiego Nizowego”).

ДОДАТОК Повні тексти документів

№1

1675. – Під Паволочю(?). – Лист короля Речі Посполитої до козаків, обложених у Паволочі.

“Wszem wobec i każdemu zosobna, komu wiedzieć należy, osobliwie jednak duchowieństwu religiej greckiej i wszystkiej czerni, którakołwiek się w zameczku w Pawołoczy zawarła i bronić waży, przy łasce naszej królewskiej do wiadomości donosimy, że jakożmy tu, w Ukrainie, osobą własną dla tego samego tylko zawitali, abyśmy was z niewoli wiecznej wydzwignęli i wiarę ś. chrześcijańską upadłą wskrzesili, tak oświadczamy się przed P. Bogiem, że i teraz krwie waszej nie jesteśmy winni, ale upor wasz wrzakięcie uniwersały mieli ojcowskie, słyszeliście jak łaskawie z inszymi narodami obchodzimy się i teraz niewolników z pośrodku was wziętych, wolnością i zdrowiem darowawszy, aby wam łaskę naszą opowiedzieli i z temi uniwersałąi posyłamy. Czytajcie ż tedy, jaką łaskę i serdiukom i tatarom ofiarujemy, jako im wolność dajemy, a tylko dla ochrony niewinnej krwie, żon i dzieć waszych. Upokorzeżę się tedy, spuszczając się na łaskę naszą ojcowską, nie pozwalajcie upornym gubić czerni niewinnej i nie chciejcie, aby dla kilku złościwych, zdrowia i dusze wasze żony i dzieci niewinnie zagańać miały. Ufajcie słowu naszemu królewskiemu, że upokorzonym i włos z głowy nie spadnie, zmiłujcie się sami nad sobą, głupie i upornie nie gińcie, obaczcie się poki jest czas i poki łaska nasza jest wam przytomna, odsiecz żadnej się nie spodziewajcie i bądźcie pewni, że jeśli nie upamiętajcie, mizernie zginiecie. A zatym krew żon i dzieć waszych i inszych ludzi niewinnych padnie na dusze wasze, gdyż już i prochy pod wami i swewoli koniec być musi. Namysłajcie się poki czas. A zatym was P. Bogu oddajemy.”

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №173. – С. 687. – Копія кінця XVIII ст. Тексту документа передує заголовок, зроблений коніістом: “1675 in faller (?). Kopia uniwersału d0o czerni”).

№2

1679, лютого 26 (16). – Лист Петра Гендрисевича-Бихоцького, кошового писаря, до гетьмана Війська Запорозького І. Самойловича.

“Miłościwy dobrodzieju moj, panie hetmanie!

Nad zasługi moje wielmożnost twoiu, panie moj, młostiwy najposledniejszoho mene, podnoszka swoieho, czeres pana Jarema, sotnika, i pana Wasila Czujkiewicza, kancelarystu, ustnie nawedziti moieho chudoho mieszkania, zezwoliwszy na znak tak welikoj ku mnie panskoj swojej łaski, na poprawie moieho ubostwa dayamant dwadcatmi talarimi hroszej oboslati raczył, pokornuiu moiу hołowu schilaiuczy, waszoj panskoj mlsty diakuiu, a izwod zlyh(?) położonej u

siebie myśli, seej occasij obecnoho moieho ku wielmożności twoiej nie czyniu pokłonu, ustnie o tom posłanye waszyie panskіe, iesli zwolite zpytat, skażut, a poczasty i tut smieju napisati, że pres tye roki nasem zaporozkom mejscu, choc nie odnu odprawuiuczy pisarskuu Wojsku Zaporozkomu Nizowomu posłuhu, czastokrot odbiraniem pres roznych ludej wiadomości, o niełasce na mene twoiej panskoi, a choc nie całkom tych wprawdu wmieniajuczy, prywodziłem na pamięt, iz wiel. twoia, pan moj młłsciwy, prestupkom mnohim, hodnym karania miłostno probaczaiesz a pri łasce ich derżysz, jednak do sieho czasu kolibali menie niebezpieczestwa wietry, bo nie mniej i ja z prostupcami panskoi łasce twoiej policzen był, poniewaz tolko bez pozwoltnia i wiadoma tebe, pana moieho młłwoho, ktoromu choc nie byłem potreben na usłui, si(...)* ku Zaporoham uczyniłem sie udatnim, ale i tut mieszkawszy wiernie, spriiałem rejmentowi wielmo. twoiej, choc nie po moiemu sia stati czasom, szczo mogħło jako tak ja nie smiełem o zapzłaczenie (?) moieho toho prostupku, płochi rozum maiuczy, iawnie staratisie, nie odwazałem sie, jednak waszoho panskoho miłosierdzia nie tolko, żebym niehodny ku tobie, panu moiemu młłwomu, a do b(ol)szym słuhom waszym panskim czynił odozwy miiej wie(rno)sti, terpiełem w miateżu moieho uma do sieho szczasliwoho czasu, kotorym błaħaiu Boha, iż za moiu bo iesm(?) p. łaskoiu odohnan mi (od) oczej wrah stracha i minidenda iz duszy by moiej rad rozpiesztyi znaj udobniejszym ku w. młłsci, panu moiemu, pokłonom, ale żeby chot podłaia moia u Wojsku Zaporoskoho Nizowoho służba mogła się dokonczyti i skutecznu wziati sobie nahorodu, muszu niedostatny na rasie(?) peterpeti dla rozminy niewolnika do wiesny, azali hde Boh z słusznym czym do tebe, pana młłciweho moieho, podat okazyiu, tolko odważaiusie, niehodny, prositi tebie, pana moieho, budi mnie młłstiwym, wiel. młłstiwu panie, na upewnienie i naucz miene moieho niewieźestwa, choc odnu panskoho swoieho imienia literu prysłati i skazat, czoho po mnie żadaiete; za najdoroższy by sobie piestował to klejnot, iak naimocniejszoiu by zbroieju ubrany pered oczyma twoimi panskimi s pokoieu stałbym, nanizszyie z tym i nawiernijszyie, ieslibysie mogli byt potrebnym sobie, panu moiemu, służby ofiaruiuczy, dobroho od Hda Boha zdrowia z najfortunniejszymi powaženiami w dolhi wieki spryiaiu iako iestem

Wielmożności waszej, panu moiemu młłsciwomu, najniższy podnożek Pietr Hedrysewicz, pisar zaporoski koszowy.

Z Kosza february d. 16 roku 1679”.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №411. – С. 157-159. – Копія кінця XVII ст.).

Регести

№1

1670, серпня 10. – Дубно. – “Авізи”.

П. Дорошенко підбиває козаків проти Речі Посполитої, покладає надію на орду. Він був недавно з турками під Уманню і обложив там М. Ханенка.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №411. – С.192-193. – Копія кінця XVII ст.).

№2

1675, червня 7. – Брацлав. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до невідомого.

“...że ukaz j. c. w. mieli to znać cofniony do Sirka, także atamana koszowego, na trojakiego do Zaporozża posłowie z listy, któremi wzywamy, aby na wspólnego nieprzyjaciela wychodził z zaporozcami, dla którychśmy zbrzezne miasto zastawili od kwater wojska naszego”.

(Держархів у Кракові. – Ф. “Архів Сангушків”. – №306. – С.625. – Оригінал (?)).

* Незначний фрагмент тексту втрачено через механічний дефект рукопису

№3

1675, червня 7. – Жовква. – Лист короля Речі Посполитої Яна Собеського до белзького воєводи.

Згадує про відомості про події в Україні, на Запорозжі, зокрема у Дорошенка, відомості із Січі. Наказує давати інформацію про українські справи, зокрема необхідність послати свого найсправнішого чоловіка до Самойловича, написати під приводом розміщення польського війська листа і вказати про солтан-калгу, який хоче зимувати, про постійне листування із “Задніпрям”. “Dissimulandum przy tym, że o actiej Dorosza z Sierkiem ani wiemy, ani relatiej mamy, jakoby mochuczy towarzysz, choć relacyą czyni, jeszcze u nas nie stanął. Piszemy tedy na Zaporozże, oznajmując im o czasie convocacyej i sejmu i żądamy uprz. waszej, abyś także kogo sprawnego na Zaporozże wyprawiał”.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №423. – С.354-355. – Копія XVIII ст.).

№4

1677, листопада 9(?). – Лист невідомого до Станіслава Яна Яблоновського, руського воєводи, гетьмана польного коронного.

Повідомляє про московсько-турецькі відносини. Турки хочуть мати Меджибіж, Умань дати Юрію Хмельницькому, також Кальник і все Поділля. Турок “upomina się ostro Ukrainy”. 24 галери повернулися з Чорного моря увечері, але без козацьких чайок, котрих боялися, бо московити з козаками нарубували багато турків.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №411. – С.192-193. – Копія кінця XVII ст.).

№3

Кінець 1677 р. – Стамбул. – Лист невідомого до Станіслава Яна Яблоновського, руського воєводи, гетьмана польного коронного.

“o Sirku niewolnik, który po skrzyпку z nim napa (...)” dazy, powiedział, że zostawiwszy na swoim miejscu Hohola, kozaka tego, który był z naszymi w Trostencu, wyszedł z Siczy”. Мова йде також про єрусалимського та константинопольського патріархів, які послали до Києва ченця-грека та Василя Суліковського, щоб ті потім поїхали до Москви по гроші.

(Бібліотека Чарторийських у Кракові. – ВР. – №411. – С.195-197. – Копія кінця XVII ст.).

№4

1678, липня 23. – Янів(?). Уривок з листа дипломата Речі Посполитої Яна Гнинського до маршалка Великого князівства Литовського.

“Sierko lipami gotuje się na morze”.

(АГАД. – Ф. “Архів Радзивилів”. – Відділ V. – №16717. – Оригінал).

SUMMARY

The author proposes for publication a number of letters from the correspondence of well known cossack leader Ivan Sirko. Among them are unknown Ivan Sirko's letter to hetman I. Samoilovych and four letters addressed to Sirko from king of Rich Pospolyta (Polich-Lithuanian Commonwealth) Jan Sobieski, letter from I. Samoilovych, next one from P. Bykhotskyi and others. This publication helps to understand a complicated character of international relations at the end of the XVII century.